

Viktimologija — nov pristop v družbenih znanostih

Dr. Zvonimir Šeparović, docent pravne fakultete, Zagreb

I.

Začetna naloga prvega mednarodnega posvetovanja o viktimologiji v Jeruzalemu (sept. 1973); v skladu z biltenom, ki ga je pripravil organizacijski odbor, je »začrtati meje viktimologije: ali je veja kriminologije ali ima širše razsežnosti?« Toda v drugem biltenu ni več videti prostora za govorjenje o »širših razsežnostih« viktimologije; I. sekcija znanstvenega programa, ki obravnava študij kriminologije, se ukvarja s »konceptom viktimologije in njenim mestom znotraj kriminologije«.

Mislimo, da se moramo spraševati o konceptu viktimologije ne »znotraj kriminologije« ampak znotraj družbenih znanosti. Ne glede na to, ali viktimologijo imenujemo znanstveno vejo, posebno dokritno ali znanost,¹ se moramo strinjati, da se viktimologija glede na svoje ime in predmet ukvarja z vprašanjem žrtev. Očitno je naš odgovor na vprašanje o njenem mestu med znanostmi odvisen od naše definicije koncepta žrtve. Če so žrtve samo tisti, ki trpijo zaradi kaznivih dejanj ali prekrškov, je viktimologija gotovo del problema kriminala in zato veda »znotraj kriminologije«, ali kot je predlagal B. Mendelsohn, »njena vzporedna znanost« ali »obrnjena kriminologija«.²

Pri naših prizadevanjih, da bi viktimologijo utemeljili kot novo vedo, smo še vedno pred nekaterimi temeljnimi vprašanji: 1. kaj je obseg viktimologije; 2. kdo je žrtev; 3. kaj je uporabnost viktimologije? Ustanavljanje nove vode, čeprav smo šele na začetku, postavlja dvojno vprašanje določanja: 1. dejanska uporabnost modela v raziskavah, 2. verjeten izid akcije, ki temelji na njem. Ker ima viktimologija veliko količino podatkov o vprašanih, postavljenih znotraj odvisnih znanosti, gre za vprašanje razmerja med novo vedo in njenimi odvisnimi znanostmi.

Kar zadeva omenjena vprašanja, se bom omejil na razmeroma kratek komentar, da bi lahko odgovoril na temeljno vprašanje: kakšen je obseg viktimologije?

¹ Stephen Schafer: *The Victim and His Criminal, A Study in Functional Responsibility*, (New York: Random House, 1968), p. 3.

² B. Mendelsohn, »The Victimology], *Etudes Intern. de Psycho-Sociologie Criminelle* (July—September 1956), pp. 25—26.

II.

Žrtev. Da bi odgovorili na vprašanje o konceptu viktimologije in njenem obsegu, se moramo najprej strinjati glede pomena besede »žrtev«. Zadeva ni samo semantična. Beseda »žrtev« ima dosti pomenov:

Po Websteru³ lahko ločimo naslednje besede in odtenke pomenov:

ŽRTEV — 1. živo bitje, ki je žrtvovano kakemu božanstvu ali pri opravljanju verskega obreda; 2. tisti, ki ga drugi ubijejo, mučijo ali nadlegujejo; oseba, ki je predmet zatiranja, pomanjkanja ali trpljenja; 3. tisti, ki umre ali je poškodovan pri svojem lastnem podjetju; 4. tisti, ki je ogoljufan ali podvržen trpljenju; tisti, ki so ga oškodovali ali opeharili;

ŽRTVOVANOST — stanje, ko je kdo žrtev;

VIKTIMIZACIJA — dejanje viktimizacije ali stanje, ko je kdo žrtev;

VIKTIMIZIRATI — 1. napraviti žrtev žrtvovanja, ubiti kot darovanjsko žrtev; 2. goljufati ali prevarati; 3. popolnoma uničiti;

VIKTIMIZATOR — tisti, ki viktimizira.

Viktimologija je bila doslej povezana samo z žrtvijo kriminala (in ali žrtvijo prestopkov). Z zakonskega stališča je žrtev lahko posebna, npr. fizična ali moralna oseba (družba, država, društvo) ali neposebna (splošna), npr. abstrakcija (javni red, javno zdravje, vera).⁴ Toda kriminološka klasifikacija žrtev ne zadostuje, ker so tudi **nekriminalne** žrtve, npr. žrtve nesreč. Obstajajo **dejanske** in **mogoče** znane in neznane (ki se ne glasijo) žrtve, **lažna simulirajoča** žrtev, **žrtev poskušane prestopka**, **sožrtev** in nekatere druge.⁵

III.

Beseda žrtev dramtizira kritični položaj, v katerem se znajdemo, in zelo resničen problem, pred katerim stojimo. Po vseh številkah imamo čedalje večje število nasilnih in naključnih smrti

³ Webster, *Third New International Dictionary*, 2550.

⁴ E. Abdell Fattah, »Quelques Problemes poses a la justice penale par la victimologie«, *International Annals of Criminology* (2nd se., 1966), pp. 335—61.

⁵ Kot je dejal Schafer, bi bil seznam tipov žrtev lahko razširjen, a to ne bi imelo nobenega smisla. Misli, da je obetavnejša tipologija razmerja storilcev-žrtev skupaj z vzorci družbenih položajev, v katerih se kažejo. Mislimo, da je najobetavnejša ocenitev tveganja viktimizacije.

in trpljenja. Najgloblja človekova potreba je, da preživi, da živi, dela in se igra skupaj, brez nameranih poškodb. Po Maslowu so potrebe po varnosti temeljne človeške potrebe: v bistvu se nanašajo na izogibanje bolečini in telesnim poškodbam zaradi zunanjih sil.⁶ Toda kaj se zgodi, če to odločilno potrebo zanikamo? V sedanjem trenutku smo vsi izpostavljeni možnosti kriminalnega napada ali nesreče kake vrste. Ta zadeva gre bolj ali manj prek vseh narodnostnih meja, stoji pred vsemi narodi in celimi populacijami. Problem je, da stojimo pred **povsod navzočo in mogočno viktimizacijo**; živimo v stanju, da smo žrtev take ali drugačne vrste.

Viktimizacija je zaradi lastnega znanstvenega razvoja razjasnila vprašanje žrtve in viktimizacije. Kot kaže ta pregled, je dosti osrednjih vprašanj o žrtvah v današnjem svetu ostalo razmeroma neraziskanih. Zato je treba žarišče viktimizeškega lotevanja razširiti, saj imamo žrtve kriminala in nekriminala. **Za žrtev imamo vsakogar, fizično ali moralno osebo, ki trpi bodisi zaradi brezobzirnega načrta ali po naključju. Zato ločimo žrtev kriminala ali prestopka in žrtev nesreče. Žrtve so tisti, ki so ubiti ali poškodovani ali oškodovani pri imetju.** Ta koncept žrtve in viktimizacije kot družbenega pojava je lahko izhodišče za naše teorije. To pojmovanje temelji na misli, da imajo žrtve kriminala, naključij in nesreč nekaj skupnega, da pomenijo celotno količino viktimizacije v kaki družbi, da mora družba upoštevati celoten kompleks viktimizacije kot resno družbeno vprašanje in se mu zato koncentrirano sistemsko približati. Mislimo, da so bili koncepti kriminologije doslej največkrat preozki. Glavno zanimanje viktimizegije od začetka je bil študij razmerja med storilcem in žrtvijo, toda obseg viktimizegije je očitno lahko širši. Praktično vsi pisci mislijo, da se viktimizegija ukvarja **samo s kriminalnimi platmi družbenega življenja**. To je dejansko pomemben moment. Viktimizegija se je začela kot del kri-

minologije, toda to ni omejitev viktimizeške pristojnosti. Viktimizegija je dobro utemeljena kot del splošnega problema kriminala, toda mislimo, da je treba napraviti še en korak do ugotovitve, kaj lahko naredimo, da bi razložili viktimizegijo kot kompleksno vprašanje, današnjega sveta, kar tudi je.

IV.

Upamo, da bomo poglobili in razširili razumevanje žrtve v današnjem svetu. Mislimo, da je to odločilnega pomena ne le za znanstvene ugotovitve, temveč potencialno tudi za človekovo bivanje. Naš glavni namen bo, da bomo skicirali območje koncepta in meje viktimizegije bolj jasno, koherentno in integralno, kot je bilo to delano doslej. Predlagati mislimo »žarišče primernosti« za področje. Strokovnjaki z različnih področij so viktimizegijska vprašanja študirali v globino.

Ko skušamo rešiti zastrašujoče težave, pred katerimi danes v svetu stojimo, se seveda zatekamo k rečem, ki jih najbolje obvladamo. Kot je dejal Skinner, »igramo na najmočnejšo struno«, in naša najmočnejša stran sta znanost in tehnologija. Pokažemo lahko na pomembne dosežke na vseh področjih. Toda zadeve so se nenehno slabšale in ni ravno spodbudno ugotoviti, da se tehnologija sama čedalje bolj moti. Darlington je rekel: »Vsak nov vir, iz katerega je človek povečal svojo moč na zemlji, je bil uporabljen, da zmanjša možnosti njegovih naslednikov. Ves njegov napredek je šel na stroške njegovega okolja in te škode ne more popraviti in je ni mogel predvideti.« Toda naj je človek škodo mogel ali ne mogel predvideti, mora jo popraviti ali pa je vse skupaj izgubljeno.

V zadnjem času je človekovo okolje postalo pomembno vprašanje in nastala je človeška ekologija. »Čeprav vladajo med hrošči v laboratorijskem okolju in med ljudmi v mestnem getu ista načela ekologije, človeško ekologijo zapletajo psihološki, družbeni, filozofski in teološki dejavniki, ki jih pri nižjih živih bitjih ne opazimo.«⁸ Tako nas zdaj skrbi za človekovo okolje. Toda »človekovo okolje je več kot zrak, voda in gozdovi; gorski levi in mikroorganizmi; mestne ulice, avtoceste in poti na deželi. Živimo v družbenem okolju, kjer je človekova vrednost izoblikovana v razmerjih med ljudmi, etično ali ne-

⁶ Maslowova piramida človekovih potreb loči višje in nižje potrebe; slednje odsevajo le malo več kot biološke zahteve organizma za obstanek; piramida se dviga od temeljnih potreb (fiziološke in telesne, potrebe po varnosti), ki so skupne vsem človeškim bitjem, do uresničevanja samega sebe, kar dosežejo le nekateri. Potrebe po varnosti se v bistvu nanašajo na izogibanje bolečini in telesnim poškodbam od zunanjih sil. Gl.: A. H. Maslow, *The Further Reaches of Human Nature*, (New York: Viking, 1971).

⁷ B. F. Skinner, *Beyond Freedom and Dignity* New York: A Bantam/Vintage Book 1972, p. 1.

⁸ R. E. Sherell, *Ecology, Crisis and New Vision* (Richmond, J. Knox), 1971 pp. 3—7.

etično«. Krizo je treba razširiti v širše vprašanje okolja. Če upoštevamo družbene razsežnosti človekovega okolja, se postavi vprašanje družbene etike in gospodarske pravičnosti v širšem človekovem okolju; in vprašanje smrti in človekovega trpljenja.⁹ Zanimiv nov razvoj v medosebni dinamiki je ekološka naravnost, ekološko ogroditve človeškega delovanja; to je prizadevanje, da bi videli, kako človekovo medosebno vedenje vodi omejitve prostorskih in, redkeje, časovnih dejavnikov.¹⁰ Schafer je npr. povzel časovne in prostorske strani žrtve.¹¹

Psihiater Rollo May v svoji najnovejši knjigi **Power and Innocence** (Moč in nedolžnost) prodira globlje v naravo človeka kot glavni zagovornik eksistencialne psihoterapije. Postavi pomembno vprašanje, ki je temeljno za viktimologijo: »Ali lahko nedolžnost, potem ko je vpletena v akcijo, ubeži umoru? To je moralno vprašanje, ki nas zadeva z obnovljeno ostrino po dogodkih zadnjih let... Toda to je tudi vprašanje, ki je vznemirjalo človeka od začetkov zavesti in oblikovanja mita o raju. Ali ima žrtev kaj opraviti s tem, da postane žrtev? To vprašanje sega prav v jedro pomena nasilja. Ta vprašanja so posebno pomembna sedaj, ko sta se moč in nedolžnost polarizirali v enem obdobju... Ni več samo opazovalcev. Vsi smo del tragičnega dogodka, vsi smo vmešani.«¹²

Filozof Sidney Hook, da damo še en zgled, je svaril, da se današnja civilizirana družba preveč ukvarja s človeškimi in državljanskimi pravicami prestopnikov in obtožencev, premalo pa s podobnimi pravicami žrtev, čeprav »smo v večji nevarnosti, da bomo doživeli nesrečo kot mogoče žrtve kakor kot mogoči prestopniki ali obtoženci.«¹³

Omenjeni stavki kažejo, kako so razni pisci v zadnjem času spoznali, kako pomembna so vprašanja žrtve. Po drugi strani bi bilo koristno nadaljevati z nekaj besedami o sedanjem akademskem stanju viktimologije kot področja. Je nenavadno področje: rahlo organizirano, interdisciplinarno in vmesno, tj. dotika se meja kri-

minologije, sociologije in vedenjskih znanosti; to je področje brez določenih meja ali stalnih definicij. Je ozemlje brez lastnika; viktimizacija je navzoča povsod.

V.

Radi bi poudarili nekaj točk glede sedanjega stanja teorije in raziskav v viktimologiji:

1. Doslej še ni bilo ene vse obsegajoče teorije viktimologije. Utemeljitelja viktimologije, B. Mendlesohn,¹⁴ ki je bil avtor ideje, in Hans von Hentig,¹⁵ ki je izpeljal prvo pomembnejšo študijo glede tega, sta veliko pripomogla k razumevanju njenih pojavov, toda področje se je uspešno upiralo teoretičnemu zajetju. Ali kot je skeptično poudaril Schafer: »Vztrajanje, naj bi bile te nove ali — bolje — revidirane plati kriminala nova znanost ali neodvisna in ločena veda, prvega sprejema ni preživela s simpatijo.«¹⁶

W. H. Nagel je razčlenil meje »kriminologije«; predlaga, naj bi jo znova definirali kot »kriminologijo razmerij«, potem pa viktimologija ne bi bila upravičena kot ločena veda. Če bi kriminologijo lahko istili s kriminalno etologijo, bi bila viktimologija upravičena. Pravi, da »štetje, merjenje, tehtanje, določanje in primerjanje žrtev« ter »zbiranje viktimoloških določilnic, dejavnikov, povezav in sorazmerij« ne bo nikoli posebno pomembno. Namesto tega predlaga naj bo »odstranitev konfliktnega stanja« med storilcem in žrtvijo namen kriminalne politike.¹⁷

2. Čeprav je žrtev za kriminologijo, varnost in vedenjske znanosti pomembna, so jo le-te obravnavale le obrobno. V kriminologiji bi npr. pričakovali, da bo imela temeljno vlogo. To se ni zgodilo. Kriminologi so se zanimali skoraj samo za prestopnika in njegovo obravnavanje, le nekateri so se v zadnjem času začeli zanimati za razmerje med storilcem in žrtvijo, nujno recipročnost, vloge in prispevek k izidu dogodka. Pri varnosti, posebno pri psihološkem obravnavanju varnosti, je bilo nekaj študij o osebnostnih zornih kotih, nagnjenosti k nesrečam ipd. Če

⁹ Ibid.

¹⁰ Bennis-Schein-Steele-Berlew, *Interpersonal Dynamics, Essays and Readings on Human Interaction* (Homewood: Dorsay Press, 1968), pp. 1—11.

¹¹ Schafer, supra, pp. 85—97.

¹² Rollo May, *Power and Innocence, A Search for the Sources of Violence* (New York W. W. Norton, 1972), pp. 199—217.

¹³ Sidney Hook, »The Rights of the Victims, Thoughts on Crime and Compassion« Encounter, 1972.

¹⁴ B. Mendelsohn, »The Origin of the Doctrine of Victimology«, *Excerpta Criminologica*, Vol. 3, No. 3 (May—June 1963).

¹⁵ Hans v Hentig, *The Criminal and His Victim, Studies in the Sociology of Crime*, (New Haven, 1948).

¹⁶ Schafer, supra, p. 101.

¹⁷ W. H. Nagel, »The Notion of Victimology and Criminology«, *Excerpta Criminologica*, Vol. 3 (May—June 1963).

povzamemo, je sedanje stanje znanstvenega študija žrtev žalostno za drugimi področji družbenih raziskav. Vendar je kljub tej pesimistični ugotovitvi nekaj pomembnih sadov prvih viktimoloških študij.

3. Glavne dosežanje ugotovitve v viktimologiji lahko povzamemo takole: 1. naraščajoče zanimanje za resnost vprašanja žrtev; 2. boljše razumevanje vloge žrtve; 3. ustvarjanje tipologij žrtev, 4. raziskovanje tveganja žrtev. Raziskovanje v kriminologiji se je ukvarjalo predvsem z žrtvami uboja, spolnih in drugih napadov, tatvine, goljufije in nesreče.

Posvetimo svojo pozornost na kratko dvema pomembnima področjema viktimologije: 1. vlogi žrtve, 2. tveganju žrtev.

A. Vloga žrtve je lahko različna. Žrtev lahko na veliko načinov prispeva k prestopku. Ena glavnih ugotovitev viktimologije je, da ima lahko vlogo glavnega sodelavca pri hudodelstvu ali nesreči, v svojo lastno pogubo. V naši študiji¹⁸ smo razčlenili statistični oris razmerja uboj-žrtev. Ugotovljeno je bilo, da je žrtev pospešila enega izmed štirih primerov uboja. Te ugotovitve so podobne Wolfgangovim ugotovitvam o ubojih v Philadelphiji¹⁹ in drugim. Amer je ugotovil, da je žrtev pospešila enega izmed petih primerov posilstva. Kot je ugotovil Wolfgang, ima žrtev v veliko primerih večino glavnih lastnosti prestopnika. Odkritja in empirični dokazi glede vloge žrtve lahko prispevajo k boljšemu razumevanju kriminalnega primera. Sodišča morajo temeljito preiskati vlogo žrtve in morda je potrebnih nekaj zakonskih sprememb, da bi npr. določili, ali je bilo žrtvino izzivanje zadostno, da bi zmanjšalo ali celo popolnoma odpravilo krivdo.

B. Tveganje žrtve ali izpostavljanje tveganju viktimizacije je najbolj obetavno področje viktimološkega raziskovanja in družbene akcije. Študije kriminala so pokazale, da nekaj lastnosti, pravilnosti in tipičnih prvin obstaja v osebnosti žrtev, njihovem razmerju do prestopka in prestopnika ter v vlogi, ki so jo imele v prestopku. Tako viktimologija lahko pomaga pri predvidevanju kriminala in nesreč ali položajev, ki lahko pripeljejo do njih. Obstaja možnost predvidevanja, da bi kaka osebnost v določenem položaju lahko postala žrtev, vsaj teoretično. Nekatere

ustanove in varnostne službe že predvidevajo npr. nesreče, ki se bodo zgodile med prazniki, ob koncu tedna ali med počitnicami. Predvidevanje naj bi poskrbelo za zavest o položaju in za boljše razumevanje vseh dejavnikov ter peljalo k popravnim akcijam in preprečevanju položajev, ki bi lahko povzročili smrt ali poškodbe.²⁰ To lotevanje temelji na domnevi, da nekateri tipi interakcije med človeškimi bitji niso naključni in da so njihovi izidi dejansko predvidljivi.

Ellenberger je opozoril na »viktimogene« dejavnike in »prihodnje žrtve«, ker imajo vsi posamezniki pravico, da poznajo nevarnosti, v katere jih postavlja njihov poklic, družbeni razred ali telesno stanje. Poudaril je pomen preprečevanja kriminala in praktičen pomen tveganja žrtve.

Mislimo, da tveganje ali možnost viktimizacije sestavljajo naslednji dejavniki: 1. osebni, všteti biološke (starost, spol, zdravje, posebno duševno zdravje) in psihološke (napadnost, površnost, odtujenost); 2. družbeni (žrtev, ki jo je naredila družba, priseljenci, manjšine, poklic, kriminalno vedenje, medosebno razmerje); 3. položajski (konfliktni položaji, kraj in čas). Te dejavnike ali lastnosti posameznikov, ki so postali žrtve, bi bilo treba raziskati v luči posebnega položaja, v katerem je prišlo do dogodka. Treba je razločevati med nekaterimi osebnimi lastnostmi in družbenimi razmerami ter določenimi položaji ali okoliščinami, ki bi verjetno peljale v viktimizacijo. Najslabše je seveda povezava dveh ali več teh dejavnikov. Lahko raziskujemo, ali obstaja kategorija »nagnjenost k temu, da postaneš žrtev«:²² domneva se, da posamezniki »imajo« različne »količine« tega dejavnika in so bolj ali manj nagnjeni h kriminalu ali nesrečam ter da

²⁰ Ocenjevanje in raziskovanje tveganja viktimizacije je mogoče z uporabo primernih tehnik. V nekem pomenu lahko rečemo, da so za ocenjevanje človeškega vedenja doslej le redko uporabljali znanstvene metode. Dejavniki osebnosti, značaja in temperamenta so zahtevali precej pozornosti, posebno če smo hoteli ugotoviti resničnost nagnjenosti k nesreči. Take raziskave ovira nenatančnost testnih meril in omahljivost teh dejavnikov pri posamezniku v različnih obdobjih. Spoznali, razvili in kritizirali so ozko statistične ugotovitve, da se dejanska pogostnost nesreč loči od pričakovane in da ima razmeroma majhen odstotek prebivalstva razmeroma velik odstotek nesreč.

²¹ H. Ellenberger, »Relation psychologique entre le criminel et la victime«, *Revue Int. de Criminologie et de Police Technique* (1954), pp. 103—21.

²² W. C. Reckless, *The Crime Problem* (New York, 1961), p. 24.

¹⁸ Z. Šeparović: [Žrtva krivičnega djela«, *Zbornik P. F.*, No. 2, 1962.

¹⁹ Marvin E. Wolfgang, *Studies in Homicide* (New York: Harper & Row, 1967), pp. 72—88 (Victim-Precipitated Criminal Homicide).

se bodo kriminal in podobni dogodki verjetneje zgodili na nekaterih krajih kot na drugih.²³ Na podlagi odkritij glede tveganja žrtve bi lahko postavili cel sistem preprečevanja.

VI.

Ko smo tako pregledali nekatera pomembnejša odkritja v viktimologiji, premislimo, kaj lahko sklepamo iz teh dejstev. Tu je nekaj sklepov:

1. Viktimizacija lahko povzroči dosti dejavnikov, ker predstavlja celo vrsto človeških dejavnosti, medsebojnega delovanja in neprilagojenosti. (To zapleteno človeško vprašanje ima veliko vzrokov; lahko jih določimo in zmanjšamo s popravno akcijo. Toda kar zadeva žrtve, se postavijo vprašanja, kako bi se bilo mogoče in dovoljeno lotiti take akcije.

2. Praktično vsakdo lahko postane žrtev hudodelstva ali nesreče.

3. Ne obstaja enoten tip žrtve. Lahko se ločijo glede na vrsto oškodovanosti, npr. življenje, telesna nedotakljivost, lastnina; dodatno lahko še vsaka posebna vrsta dogodka povzroči širok obseg viktimizacije različne narave.

4. Ljudje se močno ločijo po svojih možnostih za tveganje pri kriminalu ali nesrečah in te razlike so nenehno tveganje, od zelo slabega do zelo dobrega. Obstaja pa tudi veliko hotečih žrtev.²⁴

5. V nekaterih primerih je mogoče videti morebitne žrtve ali osebe, ki so nagnjene k temu, da postanejo žrtve. Nagnjenost k viktimizaciji je neprimerna dovzetnost za dogodke ali možnost tveganja.

6. Viktimizacije in tveganje za žrtve lahko raziskujemo in v nekaterih primerih na splošno napovedujemo z znanstvenimi sredstvi.

Viktimologija v bistvu predvideva, da človeške izgube, naključne ali kriminalne, lahko zmanjšamo; in da to lahko najbolj izpeljemo z uporabo znanstvenih metod tako za študij vprašanja žrtev kot za izbiro primernih zdravil.

²³ *The Challenge of Crime in a Free Society*, A report by the President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, (New York: Avon, 1968), p. 136.

²⁴ So ljudje, ki zavestno ali podzavestno delajo reči, za katere vedo, da jih bodo ranile ali ubile. Nekateri mislijo, da več ljudi umre po tej »podnamenski« potji kot z odprtim samomorom: brezobzirna vožnja, prehudo uživanje alkohola, mamil. Nekateri nalašč ustvarjajo položaje, v katerih bodo verjetno napadeni ali ranjeni. Hotena evtanazija je primer lastne viktimizacije.

Pri tem viktimologija lahko prispeva k boljšemu razumevanju žrtev kriminala in nesreč; ni njen namen, da bi žrtve hvalila, temveč da bi kako razložila njihovo vlogo in njihovo razmerje do storilca.

Viktimologija trdi, da imajo vsi posamezniki pravico spoznati nevarnosti, v katere jih lahko postavlja njihov poklic, družbeni razred ali telesno stanje.²⁵ Ne misli strašiti, temveč pametno govoriti. Varnost ali varno življenje je prav toliko v spoznanju kako ravnati v nevarnosti kot v spoznanju kako se ji izogniti. Ben Franklin je rekel: »Če hočeš biti varen, se nikoli ne smeš čutiti varnega«, in v tem je verjetno nekaj resnice. Varno življenje je bilo takoj povezano s skrbnostjo in inteligenco; zato potrebujemo primerno vzgojo za varno življenje. Viktimološka odkritja pri tem lahko koristijo.

VII.

Upravičenost viktimologije kot neodvisne znanosti ali vede, kot veje znanja ali neodvisnega znanja je morda res dvomljiva, toda samo neznanje bi se lahko upiralo ali skušalo razvrednotiti vprašanje žrtve. Isto bi lahko rekli o kriminologiji, saj tudi kriminologija ni toliko znanost kot povezava znanosti. Še veliko je treba storiti, da bi spremenili prevladujoči »vse obsegajoči« smoter kriminologije. V skladu s tem smotrom je potrjeno, da kriminologija kot znanstvena veda, ki se ukvarja s človeškim vedenjem, ne bi smela biti omejena na študij hudodelništva v pravnem pomenu. Ukvarjati bi se morala z vsakim protidružbenim vedenjem, če je ali če ni določeno kot kaznivo dejanje. Kot je pokazal Lopez-Rey, je potrebno novo lotevanje pri obvladovanju kriminala, uveljavljanju zakonov in kazenskem sojenju. To bo ustvarilo potrebo po novi obliki kazenskega pravosodja, kjer mora kriminologija imeti prvo vlogo.²⁶ Vsekakor je zagotovljena prvotnost in pomembnost kriminologije in viktimologije v območju splošnega vprašanja o hudodelništvu. Obe se lahko sprostita le, če bosta predmet svojega raziskovanja razširili na študij družbene odklonskosti na splošno ter na tveganje žrtve in viktimizacijo kot družbeni pojav.

Morda bi bilo koristno poskusiti, da bi sistematično uredili izredno pomembno skupino člo-

²⁵ Ellenberger, *ibid.*

²⁶ Manuel Lopez-Rey, »The All-embracing Conception of Contemporary Criminology«, *Criminologica*, 5 (3): 2—9, 1967.

veških in družbenih pojavov — viktimizacijo, ne glede na pristojnost ved. Vsi vemo, da so študije teh pojavov, čeprav so pravo jedro človeškega obstoja, raztresene po vedenjskih in družbenih znanostih. Področje viktimizacije ni niti formalno priznано kot znanstveno, kljub prej omenjenim prizadevanjem.

Poskus, da bi začrtali obseg viktimologije, mora utemeljiti njeno teoretično podlago. Z lahkoto nasprotujemo klasičnemu konceptu »viktimologije« kot »študija stopnje in tipa deleža žrtve pri nastanku ali razvoju prestopka in ocenitev tega, kaj je pravično in primerno za dobro žrtve«,²⁷ češ, da je preozek. Toda doslej še ni enotnega, vse obsegajočega »konceptnega dežnika« za področje žrtve v današnjem svetu. Potrebujemo koncept, ki bo imel za svojo glavno skrb žrtve ne glede na izvir viktimizacije. Potrebujemo koncept, ki bo lahko napolnil prepad, očiten med kriminološkim in akcidentološkim pristopom k žrtvam. To bo novo, dosti širše področje z dvema delnima toriščema: 1. študijem žrtve kriminala, 2. študijem žrtve nesreč. V skladu s tem ločimo viktimologijo v ožjem in viktimologijo v širšem pomenu besede.

V ožjem pomenu je viktimologija empirično, dejansko raziskovanje žrtev kriminala in prestopkov ter tako tesno povezana s kriminologijo; lahko jo imamo za del splošnega vprašanja kriminala.

Toda tu hočemo pojasniti, da viktimologija, kakor jo bomo uporabljali mi, upošteva tako žrtve kriminala kot žrtve nesreč. Tako v svojem najširšem pomenu pomeni celotno znanje glede žrtev, viktimizacije in družbenega prizadevanja, da bi preprečila viktimizacijo in ohranila pravice žrtve. Tako je sestavljena iz znanja kriminologije, varnosti, prava, medicine, družbenega dela, vzgoje in javne uprave. Znotraj svojega obsega ima dejavnosti služb za uveljavljanje zakonov, zakonodajnih organov, sodišč, vzgojnih ustanov, zavarovalnic, ter zasebnih in javnih družbenih služb. Lahko bo na novo osvetlila vprašanje viktimizacije kot celotnostno in resno družbeno vprašanje. Zato so končni nameni: 1. raziskati velikost vprašanja žrtve, 2. razložiti vzroke viktimizacije, 3. razviti sestav ukrepov za zmanjšanje viktimizacije.

Viktimologija spada v družbene znanosti skupaj s kriminologijo, pravom, človeško in socialno patologijo, varnostjo itd.

²⁷ Leroy G. Schultz, »The Victim-Offender Relationship«, in: *Violence, Causes & Solutions*, ed. by R. Hartogs & E. Artzt (New York: Dell 1970), p. 362.

Naš namen je praktičen. To pomeni, da ne želimo samo večje znanstvene pozornosti, temveč skrbimo za izboljšanje kakovosti življenja in varnega človeškega življenja z zmanjšanjem človeškega trpljenja in tveganja. Ljudje se povsod začenjajo ozirati k družbenim in vedenjskim znanostim kot viru pomoči pri oblikovanju boljšega sveta, pri izboljšanju blaginje za vse ljudi. Viktimologija obsega raziskave in drugo znanstveno lotevanje in določanje »žrtveno-političnih« načel. Slednje naj spodbuja vzgojna prizadevanja in sestav drugih preprečevalnih ukrepov.

Viktimologija in njene ugotovitve ustvarjajo nov zapleten pristop pri vprašanju človekovega tveganja; to lahko imenujemo **varno človeško življenje ali vprašanje človekovega tveganja**. Moralo bi biti popolnoma usmerjeno k boljšemu varstvu posameznikov. Ta misel je zajeta v nekaterih vzgojnih načrtih in v literaturi, ki je pripravljena zanje.²⁸ Človeku naj bi zagotovili varno življenje, predvsem varnost pred napadi sočloveka in sicer tako, da:

1. razišče načine za odkritje skrite mogoče žrtve in nevarnih položajev, ki peljejo v smrt, poškodbe in škodo na lastnini;
2. poskrbi za pravice tistih, ki trpijo zaradi nezakonitih dejanj drugih ali zaradi nesreče;
3. opogumlja ljudi in oblasti pri njihovih prizadevanjih, da bi zmanjšali naključja in izobilikovali nove programe za varne življenjske razmere;
4. poskrbi za raziskave glede človeške varnosti, upošteva kriminološke, psihološke in druge dejavnike, in razvije nove metode in lotevanje za ravnanje s človekovo varnostjo;
5. poskrbi za učinkovit uveljavitveni program, ki ne bo upošteval samo vprašanj varovanja družbe pred dejanji hudodelcev in storilcev z obsojanjem, kaznovanjem in poboljševanjem, temveč tudi varstvo dejanskih in mogočih žrtev pred takimi dejanji;
6. preskrbi primerno poročanje, ki bo upoštevalo žrtev; to bo pomagalo pri doseganju namenov, kot je preprečevanje prihodnjih poškodb.

²⁸ Taki programi so del univerzitetne izobrazbe na nekaterih univerzah v ZDA. Tako ima npr. School of Public Services, Central Missouri State University poseben tečaj z naslovom »Psihologija vzgoje za varnost in preprečevanje nesreč«. Uporabljajo knjigo Stac-Elkow: *Education for Safe Living* (3rd ed. Englewood: Prentice Hall 1957).

UDC 343.98

Victimology — a new Approach in Social Sciences

Šeparović, dr. Zvonimir, Associate Professor, Faculty of Law, Zagreb

What is the scope of victimology: is it a branch of criminology or does it have wider implications? The answer depends on the definition of the concept of the victim. Creating a new discipline poses a twofold problem of determining: 1. the actual usefulness of the research model, and 2. the probable outcome of action based upon it.

Victims of crime, incidents and accidents have something in common: they represent the whole amount of victimization in a certain society; society must take into consideration the whole complex of

victimization as a social problem, and, accordingly, undertake a concentrated and concerted system approach of remediation. As the present concepts of victimology are too narrow, we need a concept which will encompass all victims regardless of the source of victimization. We distinguish between victimology in the narrower sense e. g. the study of the victim of crime, and victimology in the broader sense, e. g. study of victims of crime and accidents as a new complex approach to human risk problem, or safe human living.